

SAJUNGOS VYRIAUSIASIS
ĮGALIOJINIS UŽSIENIO
REIKALAMS IR
SAUGUMO POLITIKAI

Briuselis, 2021 03 20
JOIN(2021) 8 final

BENDRAS KOMUNIKATAS EUROPOS VADOVŲ TARYBAI

Dabartinė ES ir Turkijos politinių, ekonominių ir prekybos santykių padėtis

1. ĮVADAS

2020 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Taryba¹ pažymėjo, kad Turkija vykde vienašalius veiksmus bei provokacijas, taip pat suaktyvino prieš Europos Sąjungą, jos valstybes nares ir Europos vadovus nukreiptą retoriką. Europos Vadovų Taryba dar kartą patvirtino Europos Sąjungos strateginį interesą plėtoti bendradarbiavimu grindžiamus abipusiai naudingus santykius su Turkija. Ji pažymėjo, kad jeigu Turkija pademonstruos esanti pasirengusi skatinti tikrą partnerystę su Sąjunga bei jos valstybėmis narėmis, o nesutarimus išspręsti palaikant dialogą ir laikantis tarptautinės teisės, pasiūlymas nustatyti pozityvią ES ir Turkijos darbotvarkę tebegalioja. Ji taip pat pabrėžė, kad Europos Sąjunga tebėra įsipareigojusi ginti savo ir savo valstybių narių interesus, taip pat užtikrinti stabilumą regione.

Atsižvelgdama į tai Europos Vadovų Taryba paragino vyriausiąjį įgaliotinį ir Komisiją ne vėliau kaip 2021 m. kovo mėn. Europos Vadovų Tarybos susitikime pateikti svarstyti ataskaitą, susijusią su dabartine ES ir Turkijos politinių, ekonominių ir prekybos santykių padėtimi ir tolesnėmis priemonėmis bei veiksnių galimybėmis, įskaitant 2019 m. lapkričio 11 d. Tarybos sprendimo² taikymo srities išplėtimą. Į šį raginimą atsakoma toliau pateikiamu bendru komunikatu. Šiuo komunikatu nepakeičiamas kitas Komisijos plėtos dokumentų paketas, įskaitant ataskaitą dėl Turkijos, ir jam nedaroma poveikio.

II. POLITINIAI SANTYKIAI

Pastaraisiais metais palaipsniui blogėjo politinės ES ir Turkijos santykių aplinkybės, todėl buvo beveik sustabdytos įvairios dvišalių santykių ir bendradarbiavimo priemonės ir procesai. Tai daugiausia lėmė Turkijos veiksmai **rytinėje Viduržemio jūros regiono dalyje**, kuriais tiesiogiai ginčijamos **Kipro** Respublikos teisės jos jūrų zonose, ir labai pagausėję Turkijos provokaciniai veiksmai prieš **Graikiją**; nesėkmingos pastangos toliau **spręsti Kipro klausimą** ir susiję Turkijos grasinimai ir nepagarbi retorika, taip pat pernelyg atkaklus Turkijos kišimasis į daugumą aplinkinių **regioninių konfliktų**, dažnai neatitinkantis platesnių ES interesų. Be to, toliau blogėjanti Turkijos **vidaus padėtis**, visų pirma pagrindinių teisių ir ekonomikos valdymo srityje, padarė akivaizdų neigiamą poveikį Turkijos santykiams su ES valstybėmis narėmis ir dvišalei ES ir Turkijos darbotvarkei.

1. Rytinė Viduržemio jūros regiono dalis

Pastaraisiais metais įtampa rytinėje Viduržemio jūros regiono dalyje padidėjo. Ji pasiekė aukščiausią tašką 2020 m. vasario mėn. pabaigoje, kai Turkija, pažeisdama 2016 m. kovo mėn. ES ir Turkijos pareiškimo nuostatas, aktyviai skatino migrantus ir pabėgėlius veržtis į ES. Dėl to prie **Graikijos** sausumos ir jūrų sienų kilo smurto atvejų. Didelės krizės buvo išvengta po ryžtingų diplomatinių veiksnių, įskaitant Europos Vadovų Tarybos pirmininko ir vyriausiojo įgaliotinio ir pirmininko pavaduotojo vizitą į Ankarą ir bendrą Europos Parlamento, Europos Vadovų Tarybos ir Europos Komisijos pirmininkų vizitą į Graikijos pasienį. Tada kovo mėn. pradžioje Prezidentas R. T. Erdoganas atvyko atsakomojo vizito į Briuselį.

---

¹ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-22-2020-INIT/lt/pdf>

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019D1894&from=GA>

Visus tuos metus Turkijos valdžios institucijos toliau neteisėtai švartavo grėžybės ar tiriamuosius laivus **Kipro** Respublikos jūrų zonose.

Turkijos ginčas su **Graikija** dėl jūrų sienų Egėjo jūroje ir rytinėje Viduržemio jūros regiono dalyje ir toliau aštrino padėtį. Rugspjūčio ir spalio mėn. Turkija prišvartavo seisminių tyrimų laivą netoli Graikijos Kastelorizo salos ir įtampa tarp abiejų NATO sąjungininkių vos neperaugo į konfliktą. Šiuos veiksmus lydėjo gausi antagonistinė retorika: buvo ginčijamos tiek Kipro Respublikos, tiek Graikijos teisės. Darbus vykdančius grėžybės laivus lydėjo Turkijos karinis jūrų laivynas. Jūroje vykdyti veiksmai apėmė karinius manevrus, o dėl to kilo incidentų su valstybėmis narėmis.

Kalbant apie **Graikiją**, įtampą dar labiau padidino 2019 m. lapkričio mėn. pasirašytas Turkijos ir Libijos nacionalinės santarvės vyriausybės dvišalis susitarimo memorandumas dėl jurisdikcijos jūroje ribų nustatymo. Memorandume nepaisoma Graikijos salų teisių atitinkamose jūros zonose. Visus metus toliau smarkiai daugėjo kitų Turkijos provokacinių veiksnių Graikijos atžvilgiu, visų pirma Turkijos skrydžių virš graikų gyvenamų vietovių, taip pat grėsmingų karinio jūrų laivyno pratybų ir susijusios retorikos. Nors Graikijos ir Turkijos jūrinių ginčų ištakos senos, dialogas, kuriuo siekta juos spręsti, 2016 m. nutrūko, o 2020-aisiais dėl nuolat įsiliepsnodavusių vaidų ir nenuslūgusios įtampos NATO teko įsitraukti į Graikijos ir Turkijos derybas dėl konfliktų vengimo.

Nors 2020 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Taryba vėl pasmerkė praėjusio laikotarpio Turkijos provokacinius veiksmus, ji kartu pabrėžė ES ir Turkijos santykių svarbą ir pasiūlė **bendradarbiavimo atnaujinimo galimybę**, jei Turkija nebeitų antagonistiniu problemų sprendimo keliu. Ji taip pat nurodė, kad priešingu atveju bus svarstomos **kitos galimybės**.

Į metų pabaigą padėtis pradėjo keistis. Turkija iš esmės palankiai įvertino gruodžio mėn. Europos Vadovų Tarybos išvadas ir pradėjo siųsti signalus, rodančius, kad santykiai su Europos Sąjunga ir jos valstybėmis narėmis jai svarbūs. Kol kas konfliktinis Turkijos laivų švartavimas nutrauktas, toliau siunčiamos žinutės dėl bendradarbiavimo atnaujinimo. Duotas teigiamas postūmis dialogui ir deryboms, žengti pirmieji žingsniai siekiant iš naujo pradėti du pagrindinius derybų procesus: atnaujinti tiriamąsias Graikijos ir Turkijos derybas dėl jūrinių ginčų (sausio 25 d.) ir dialogą dėl Kipro klausimo sprendimo atnaujinimo (neoficialias derybas dėl jo numatoma surengti balandžio 27–29 d. Ženevoje).

Kontinentinio šelfo ir išskirtinių ekonominių zonų ribų nustatymo klausimas turėtų būti sprendžiamas gera valia palaikant dialogą ir vedant derybas pagal tarptautinę teisę, įskaitant Jungtinių Tautų jūrų teisės konvenciją, ir prireikus kreipiantis į Tarptautinį Teisingumo Teismą. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, tebėra labai svarbu aiškiai įsipareigoti palaikyti gerus kaimyninius santykius ir taikiai spręsti ginčus.

Vyriausiasis įgaliotinis nuolat dėjo pastangas, kad regione būtų sukurta tvariam deeskalavimui palanki aplinka. Turkijos seisminio tyrimo laivo „Oruç Reis“ atsitraukimas sudarė sąlygas 2021 m. sausio 25 d. atnaujinti tiesiogines tiriamąsias Graikijos ir Turkijos derybas. 2021 m. kovo 16 d. Atėnuose įvyko (62-asis) paskutinis derybų raundas, o jau kitą dieną (kovo 17 d.) – aukšto rango pareigūnų politinės konsultacijos. Turkijos pozicija rytinėje Viduržemio jūros regiono dalyje turi būti patikima, be regeso, kad būtų įrodyta, jog išreikšti ketinimai yra tikri, ir užtikrinta, kad regione būtų išlaikytas platesnis deeskalavimas. Nedideli pastarojo meto incidentai mums primena, kad deeskalavimas vis dar vangus ir jį reikia stiprinti.

2. *Kipro klausimas*

Kipro klausimo sprendimo problema yra pagrindinė Turkijos didelių nesutarimų su ES rytinėje Viduržemio jūros regiono dalyje priežastis. 2020 m. viltis, kad sprendžiant Kipro klausimą bus padaryta pažanga, taip ir liko viltimi iki 2020 m. spalio–lapkričio mėn. Kipro turkų bendruomenės rinkimų pabaigos. Rinkimų aplinkybės lėmė tai, kad padaugėjo poliarizuojančios retorikos ir provokacijų, o tai paskatino tvirtą ES atsaką, kuris atsispindėjo Tarybos ir Europos Vadovų Tarybos išvadose.

Nuo savo kadencijos pradžios, visų pirma per 2020 m. birželio mėn. ir 2021 m. kovo mėn. įvykusius vizitus į Kiprą, vyriausiasis įgaliotinis ir pirmininko pavaduotojas pareiškė visapusiškai remiantis Jungtinių Tautų generalinį sekretorių, siekiantį greitai atnaujinti **derybas dėl Kipro klausimo sprendimo**. JT generalinio sekretoriaus biuro pastangos ir toliau nemažėjo nepaisant vienašalių veiksmų aptvertoje **Varošos** teritorijos dalyje, taip pat pasikartojančių pareiškimų, kuriais tiesiogiai abejojama sutartu Kipro klausimo sprendimo pagrindu, numatytu atitinkamose Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos (JT ST) rezoliucijose (paskutinė iš jų priimta 2021 m. sausio 29 d. (JT ST rezoliucija 2561)). Ir ES, ir JT prašė Turkijos atšaukti vienašalius veiksmus, kurių ji ėmėsi 2020 m. lapkričio mėn. Varoškoje (atverta aptverta paplūdimio zona).

Po 2017 m. Krans Montanoje įvykusių taikos derybų JT toliau bendradarbiavo su „Europos Sąjunga kaip konferencijos dėl Kipro stebėtoja“, o ES palaikė labai glaudžius ryšius su 5 + 1 formatu vykdomų derybų atstovais. ES yra įsipareigojusi teisingai, visapusiškai ir perspektyviai išspręsti Kipro problemą, įskaitant jos išorės aspektus, JT sistemoje ir pagal atitinkamas JT Saugumo Tarybos rezoliucijas, laikantis pamatinių ES principų. Kad įtampa rytinėje Viduržemio jūros regiono dalyje sumažėtų, labai svarbios abiejų bendruomenių derybos ir galiausiai susitarimas. Šalys pasikeitė keliais pasiūlymais dėl **pasitikėjimo stiprinimo priemonių**, be kita ko, dėl **pajamų, gaunamų eksploatuojant angliavandenilius, pasidalijimo**, ir ES tebėra pasirengusi palengvinti būtiną techninį darbą šioje srityje. Didesnį pasitikėjimą keliančią aplinką galėtų padėti sukurti teigiami rezultatai, susiję su Kipro turkų bendruomenei aktualiais praktiniais ir gyvybiškai svarbiais klausimais, pavyzdžiui, sūrio „Halloumi“ / „Hellim“ eksporto palengvinimu ir COVID-19 vakcinų paskirstymu³. ES įsipareigojimas ir parama sprendžiant Kipro klausimą yra *sine qua non* siekiant sumažinti įtampą regione. Akivaizdu, kaip, Turkijai vis nepripažįstant Kipro Respublikos, toliau blokuojami įvairūs bendradarbiavimo būdai. Jei Kipro klausimas nebus išspręstas, bus labai sudėtinga toliau normalizuoti ES ir Turkijos santykius.

3. *Rytinės Viduržemio jūros regiono dalies klausimams skirta konferencija*

Be to, įgyvendinant platesnio masto pasitikėjimo stiprinimo priemonę, Europos Vadovų Taryba pavedė vyriausiajam įgaliotiniui ir pirmininko pavaduotojui surengti daugiašalę regioninę konferenciją, kurioje dalyvautų Turkija. Vyriausiasis įgaliotinis ir pirmininko pavaduotojas tęsė parengiamąjį darbą, susijusį su **rytinės Viduržemio jūros regiono dalies klausimams skirta konferencija**: vedė pirmines derybas, kad išnagrinėtų jos sąlygas (mastą,

---

³ Komisija jau ėmėsi teisinių priemonių dėl „Halloumi“ / „Hellim“ registravimo kaip saugomos kilmės vietos nuorodos: tai leistų Kipro turkų bendruomenėje pagamintu sūriu „Halloumi“ / „Hellim“, jei jis atitiktų atitinkamą ES *acquis*, prekiauti per Žaliąją liniją. Sprendimais bus skatinama gerinti Kipro turkų bendruomenės sveikatos ir sanitarijos standartus, suteikti abiem bendruomenėms didelę ekonominę naudą ir skatinti jų glaudesnę bendradarbiavimą bei didesnę tarpusavio pasitikėjimą.

dalyvavimą, procesą ir tvarkaraštį) ir galimas temas, tačiau nedarė poveikio jokiam ES sprendimui dėl galimybės surengti konferenciją ar jos nerengti. Dėl visų dalykų dar reikia susitarti. Aiški kitų potencialių dalyvių reakcija rodo, kad mažai tikėtina, jog tokia konferencija galėtų būti surengta artimiausiu metu, nebent aplinkybės regione iš esmės pasikeistų.

4. *Platesnis regionas*

Vis kategoriškesnė Turkijos užsienio politika buvo nesuderinama su ES prioritetais pagal bendrą užsienio ir saugumo politiką (BUSP). Nors veikia institucinė struktūra, pagal kurią Turkijai sudaromos sąlygos dalyvauti BUSP ir bendroje saugumo ir gynybos politikoje (BSGP), 2020 m. Turkijos suderinimo lygis buvo labai žemas – maždaug 11 proc. Turkija toliau nesilaikė daugumos Tarybos sprendimų (ribojamųjų priemonių), be kita ko, susijusių su Rusija, Venesuela, Sirija ir Libija, ir ES deklaracijų, pavyzdžiui, dėl Kalnų Karabacho.

Paskutinis ES ir Turkijos aukšto lygio politinis dialogas, įskaitant dialogą dėl BUSP ir (arba) BSGP, įvyko 2018 m. lapkričio mėn. Ankaroje, o paskutinis politinių direktorių lygmens – 2019 m. rugsėjo mėn. Daugelis valstybių narių palaiko tvirtus dvišalius ryšius su Turkija užsienio politikos, saugumo ir gynybos srityse. Atsižvelgiant į vis aktyvesnę ir kategoriškesnę Turkijos užsienio politiką, turi būti ir toliau daug bendradarbiaujama siekiant sumažinti tolesnę įtampą ir pradėti taikyti pasitikėjimo stiprinimo priemones **platesniame regione**. 2021 m. sausio–kovo mėn. ES ir Turkija pradėjo diplomatinį dialogą, siekdamas geriau suprasti atitinkamus interesus bei galimus abipusiai naudingus ir tvirus sprendimus, visų pirma dėl dviejų veiksmų laukų – Libijos ir Sirijos, kuriose kyla pavojus tiesioginiams ES interesams.

Akivaizdu, kad Turkija nuo aktyvios **karinės** intervencijos Sirijoje ir Libijoje savo užsienio politiką vykdydė neatsižvelgdama į platesnius Europos Sąjungos interesus, įskaitant ES rūpinimą saugumo klausimus.

Turkijos karinė parama **Libijoje**, be kita ko, vietoje dislokuojant užsienio kovotojus, ir jos nuolatinė kritika operacijos IRINI atžvilgiu bei nepakankamas bendradarbiavimas ją vykdydama kenkia veiksmingam ES indėliui įgyvendinant JT ginklų embargą ir lėmė tai, kad požiūriai dėl veiksmų Libijoje išsiskyrė. Suformavus naują įtraukią vyriausybę (jai 2021 m. kovo 10 d. pritarė Atstovų Rūmai ir kovo 15 d. ji buvo prisaikdinta), svarbu bendradarbiauti su naujomis valdžios institucijomis ir konstruktyviai remti tolesnius veiksmus. Tai visų pirma apima greitą įgaliojimų perdavimą naujoms valdžios institucijoms, institucijų suvienijimą, pasirengimą rinkimams, kuriuos planuojama surengti 2021 m. gruodžio 24 d., visapusišką 2020 m. spalio mėn. susitarimo dėl ugnies nutraukimo įgyvendinimą ir tikrą nacionalinio susitaikymo procesą. Turkijos, kaip įtakingos veikėjos Libijoje, bendradarbiavimas su JT ir kitais regioniniais bei tarptautiniais veikėjais siekiant pažangos bus labai svarbus dėl visų šio sudėtingo proceso aspektų, visų pirma politinio proceso, ekonomikos ir saugumo srityse.

Turkija yra tiesioginė **Sirijos** kaimynė ir nori, kad ši šalis būtų stabili ir klestinti, o tai yra bendras jos ir ES tikslas. Itin svarbu išlaikyti Sirijos teritorinį vientisumą ir skatinti taikiai išspręsti konfliktą pasitelkiant JT vadovaujamą politinį procesą.

ES ir Turkija sutaria, kad reikia paspartinti Konstitucinio komiteto darbą ir sparčiau įgyvendinti kitas JT ST rezoliucijos 2254 nuostatas, pavyzdžiui, paleisti sulaikytuosius ir stengtis skatinti prisiimti atsakomybę už karo nusikaltimus Sirijoje. ES ragina Turkiją

užtikrinti, kad į vykdomus veiksmus būtų įtraukta Sirijos opozicija – Sirijos nacionalinė taryba. Turkija dėjo daug pastangų siekdama laikytis ugnies nutraukimo šiaurės vakarų Sirijoje (Idlibe) susitarimo ir palengvinti didelio masto tarpvalstybinės humanitarinės pagalbos teikimą šiaurės vakarų Sirijoje per Turkiją. Šalyje tebegyvena mažiausiai 3,6 mln. prieglobstį čia radusių pabėgėlių iš Sirijos.

Tačiau Turkijos kariniai veiksmai šiaurės Sirijoje, ypač šiaurės rytuose, be kita ko, pasitelkus Turkijos remiamas karines grupuotes, paskatino didelio masto gyventojų perkėlimus ir, kaip pranešama, žmogaus teisių pažeidimus prieš civilius gyventojus. Tarptautinių pagalbos organizacijų galimybės teikti pagalbą tebėra ribotos – dominuojantį vaidmenį ir toliau atlieka Turkijos Raudonojo Pasmėnulio draugija.

Problema išlieka Turkijos vykdomas pabėgėlių iš Sirijos perkėlimas į buvusias kurdų teritorijas. Bet koks pabėgėlių grįžimas į šalį turi būti saugus, savanoriškas ir orus ir vykdomas konsultuojantis su Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro biuru ir laikantis biuro nustatytų parametrų bei principų.

Turkija taip pat aktyviai vykdo karinę veiklą šiaurės **Irake**: vykdo išpuolius prieš Kurdistano darbininkų partiją (PKK).

Nors ES laiko PKK teroristine organizacija, regiono šalys raginamos dvišaliu pagrindu koordinuoti kovos su terorizmu veiklą, taip pat veikti proporcingai ir visapusiškai laikantis teisinės valstybės principų.

Dėl naujausios Turkijos paramos kariniams veiksams Kaukaze per susijusius karo veiksmus **Kalną Karabache** kilo papildomų abejonių dėl Turkijos vaidmens regione. Ji nukrypo nuo principo skatinti taikų ginčo sprendimą ir rėmė Azerbaidžano siekį sprendimo ieškoti karinėmis priemonėmis. Nuo 1993 m. balandžio mėn. Turkijos ir Armėnijos siena uždaryta. ES ragina Turkiją savo sieną su Armėnija atverti.

2020 m. gruodžio mėn. Turkija pasiūlė regioninio bendradarbiavimo grupę, kurią sudarytų Armėnija, Azerbaidžanas, Gruzija, Iranas, Rusija ir Turkija. ES toliau visapusiškai remia tarptautinės sudėties ESBO Minsko grupės, kuriai vadovauja jos bendrapirmininkiai, pastangas ir tikisi, kad Turkija savo požiūrį šiuo klausimu suderins su ES.

5. Bendradarbiavimas bendros saugumo ir gynybos politikos ir kovos su terorizmu klausimais

Turkija atlieka svarbų vaidmenį saugumo ir gynybos srityje. Tačiau Kipro Respublikos nepripažinimas, Turkijos taikomas platus 2003 m. sutartos sistemos („Berlin Plus“ susitarimų) aiškinimas ir siauras ES ir NATO bendradarbiavimo sistemos aiškinimas kelia praktinių ir veiklos sunkumų, be kita ko, toliau plėtojant tikrus ES ir NATO organizacijų tarpusavio santykius. Turkija ir toliau teikia prašymus leisti dalyvauti ES gynybos (nuolatinio struktūrizuoto bendradarbiavimo (PESCO), Europos gynybos fondo (EGF)) iniciatyvose. Kalbant apie kovą su terorizmu, dvišalis Turkijos ir ES valstybių narių saugumo tarnybų bendradarbiavimas vyksta sklandžiai. Tačiau 2019 m. rudenį Turkija paprašė atidėti reguliarią dialogą su ES kovos su terorizmu srityje po to, kai buvo pasmerkta jos karinė operacija šiaurės rytų Sirijoje ir priimta su rytine Viduržemio jūros regiono dalimi susijusių ribojamųjų priemonių sistema.

III. DVIŠALIAI ES IR TURKIJOS SANTYKIAI

1. Asociacijos susitarimas

1963 m. **Asociacijos susitarimas** yra visa apimantis teisinis pagrindas, kuriuo remiantis formuojami ES ir Turkijos santykiai. Šio susitarimo tikslas – skatinti stiprinti ES ir Turkijos prekybinius bei ekonominius santykius ir palaipsniui sukurti muitų sąjungą.

Nors Asociacijos susitarimu pavyko pakloti stiprų mūsų dvišalių santykių pagrindą ir užmegzti tvirtus bei stiprėjančius politinius, ekonominius ir visuomeninius ryšius, bėgant metams susidurta su keletu rimtų problemų. Neišspręstas Kipro klausimas daro poveikį nuo 2004 m., kai Kipro Respublika įstojo į ES. 2005 m. liepos mėn. Turkija nusprendė neįgyvendinti Asociacijos susitarimo papildomo protokolo, kuriuo Turkijos muitų sąjungos su ES nuostatos taikomos ir Kipro Respublikai. Dėl šio vienašalio sprendimo 2006 m. Taryba priėmė sprendimą stojimo derybose nebeatverti aštuonių skyrių ir nutraukti derybas dėl visų skyrių, o 2009 m. Kipro Respublika dvišaliu pagrindu sustabdė derybas dėl šešių derybų skyrių. Turkija neleidžia tiesioginės Kipro Respublikos ir Turkijos tarpusavio prekybos, tiesioginio susisiekiimo oru ir jūra ar jokio kito tiesioginio susisiekiimo.

Be to, Turkija blokuoja Kipro Respublikos stojimą į kelias tarptautines organizacijas, įskaitant Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizaciją. Tai, kad Turkija nepripažįsta Kipro, taip pat trukdo tiesiogiai keistis informacija su Turkija (pvz., teismo bendradarbiavimo arba kovos su mokesčių vengimu srityse) ir sklandžiai veikti muitų sąjungai.

Atsižvelgdama į tai, kad Turkija, neturėdama leidimo, vykdo grėžimo veiklą rytinėje Viduržemio jūros dalyje, 2019 m. liepos mėn. Taryba nusprendė *kol kas* nerengti ES ir Turkijos asociacijos tarybos posėdžių. Taip pat neįvyko parengiamieji asociacijos komitetų, kuriems pirmininkaujama vyresniųjų pareigūnų lygmeniu, posėdžiai. Tęsimas techninis bendradarbiavimas aštuoniuose sektorių pakomitečiuose.

2. Stojimo derybos, kriterijai ir pasirengimo narystei pagalba

Nuo 1999 m. Turkija yra šalis kandidatė. 2005 m. pradėtos **stojimo derybos**. Iš 35 skyrių iki šiol pradėtos derybos dėl 16 skyrių (dėl paskutinio iš jų – 2016 m.), vienas iš jų buvo uždarytas. Atsižvelgdama į tai, kad toliau labai blogėja pagrindinių ES principų ir vertybių laikymosi padėtis, 2018 m. birželio mėn. ir 2019 m. birželio mėn. Taryba pažymėjo, kad Turkija vis labiau tolsta nuo Europos Sąjungos, todėl Turkijos stojimo derybos „*iš esmės atsidūrė aklavietėje ir negali būti svarstomas jokių kitų skyrių atidarymas ar uždarymas*“.

Pagrindiniai faktai, kuriais grindžiamas šis vertinimas, tebėra aktualūs. Pagrindinėse stojimo proceso srityse toliau **labai blogėja reformų įgyvendinimas**. Teisinės valstybės, pagarbos žmogaus teisėms ir teisminių institucijų nepriklausomumo padėtis nuolat blogėjo, ypač po 2016 m. mėginimo įvykdyti perversmą, o valdžia buvo vis labiau centralizuojama. 2018 m. įsigaliojus naujai prezidentinei sistemai, ši tendencija dar labiau paspartėjo. Daromas didelis poveikis daugeliui demokratinės sistemos stabdžių ir atsvarų. Vyriausybė pertvarkė valstybės bei viešąsias institucijas ir sumažino jų nepriklausomą. Parlamento vaidmuo gerokai susilpnėjo.

Be to, 59 iš 65 demokratiškai išrinktų merų, atstovaujančių prokurdiškai Liaudies demokratinei partijai (HDP), buvo nušalinti ir pakeisti vyriausybės paskirtais patikėtiniais. Kovo 17 d. Kasacinio teismo prokuroras oficialiai paprašė likviduoti HDP.

Dauguma teisės aktų priimami skubos tvarka tinkamai nedalyvaujant suinteresuotiesiems subjektams ir su jais nesikonsultuojant. Pradėjus taikyti prezidentinę sistemą, reguliavimo institucijų nepriklausomumui iškilo pavojus.

Politisinis spaudimas teisėjams ir prokurorams daro didelį neigiamą poveikį **teisminių institucijų** nepriklausomumui. Valdžios institucijos sulaiko, persekioja ir nuteisia asmenis, įskaitant žurnalistus, studentus, teisininkus, opozicijos politikus ir aktyvistus, daugiausia dėl pernelyg plačių su terorizmu susijusių kaltinimų. Turkijos valdžios institucijos taip pat atsisako įgyvendinti galutinius Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, įskaitant sprendimus, susijusius su Osmano Kavalos ir Selahattino Demirtaso išlaisvinimu, nepaisydamos Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimtų rezoliucijų. Kovo 2 d. Turkija priėmė naują žmogaus teisių veiksmų planą. Tačiau juo nesprenžiami pagrindiniai nustatyti trūkumai, susiję su žmogaus teisėmis, teisminių institucijų nepriklausomumu ir apskritai teisinės valstybės padėtimi.

Dvišaliai santykiai su keliomis ES valstybėmis narėmis tebėra įtempti, be kita ko, dėl kartais agresyvios Turkijos valdžios institucijų retorikos ir **bandymų kištis** į vidaus politikos sprendimus.

Turkijos programai pagal 2014–2020 m. **Pasirengimo narystei paramos priemonę** iš pradžių buvo skirtas beveik 4,5 mlrd. EUR finansinis paketas. Nuo 2017 m. asignavimai palaipsniui mažinti, atsižvelgiant į lėtą lėšų panaudojimą Turkijoje ir šalyje labai blogėjančią padėtį teisinės valstybės, pagrindinių teisių ir viešojo administravimo reformos srityse, taip pat rytinėje Viduržemio jūros regiono dalyje vykdomą neteisėtą grėžimo veiklą. Apskritai sumažinimas sudarė 30 proc. sumos, kurią iš pradžių numatyta skirti 2014 m. Nuo 2017 m. Komisija perorientavo ES finansinę paramą į pagrindinius ES principus ir prioritetus atspindinčius sektorius, pavyzdžiui, demokratijos ir teisinės valstybės, paramos pilietinei visuomenei (34 mln. EUR 2020 m.) ir žmogaus teisių, žmonių tarpusavio ryšių, taip pat į kitas ES interesų sritis (energetiką, klimato kaitą, migraciją). Komisija taip pat sumažino tiesiogiai Turkijos valdžios institucijų valdomų lėšų dalį.

Su sąlyga, kad įsigalios 2021–2027 m. **daugiametės finansinės programos** teisiniai pagrindai, pagal **naująją priemonę (PNPP III) pradėtas** preliminarus 2021 ir 2022 m. lėšų programavimas. Ši perskaičiuota parama iš esmės bus skiriama pagrindinėms reformoms ir vertybėms remti, kaip pabrėžta Komisijos metinėse ataskaitose dėl Turkijos.

3. Migracija ir 2016 m. ES ir Turkijos pareiškimas

2016 m. kovo mėn. ES ir Turkijos pareiškime⁴ nustatyta bendra ES ir Turkijos bendradarbiavimo migracijos srityje sistema. 2015 m. lapkričio 29 d. ES ir Turkijos bendro veiksmų plano pagrindu parengtas pareiškimas buvo ES veiksmų, kurių ji ėmėsi siekdama sukurti veiksmingo migracijos valdymo sistemą ir išvengti humanitarinės krizės, rezultatas. Juo buvo siekiama, naudojantis visapusiško ES ir Turkijos bendradarbiavimo teikiamomis galimybėmis, atkurti teisėtą bei organizuotą priėmimo sistemą, nutraukti neteisėtą migraciją

---

⁴ <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

iš Turkijos į ES, užkirsti kelią žūtims, imtis veiksmų prieš neteisėto migrantų gabenimo tinklus ir pagerinti Sirijos pabėgėlių gyvenimo sąlygas Turkijoje.

Pradėjus įgyvendinti ES ir Turkijos pareiškimą, gerokai sumažėjo **neteisėto** Turkijos ir Graikijos **sienos kirtimo** atvejų⁵. Nors tragiškų incidentų vis dar pasitaiko, Egėjo jūroje žūstančių žmonių skaičius gerokai sumažėjo.

2020 m. vasario mėn. pabaigoje Turkijos subjektai ragino migrantus per Graikiją sausuma vykti į Europą. Dėl to Graikijos ir Turkijos pasienyje iškilo neoficiali stovyklavietė, kurioje sunkiomis sąlygomis gyvena daug migrantų ir pabėgėlių. 2020 m. kovo 4 d. neeiliniuose ES vidaus reikalų ministrų ir 2020 m. kovo 6 d. ES užsienio reikalų ministrų Tarybos posėdžiuose ES pakartojo, kad Turkija turi visapusiškai laikytis ES ir Turkijos pareiškimą. Taryba taip pat paragino Turkijos vyriausybę ir visus vietoje veikiančius subjektus bei organizacijas perduoti žinią, kad migrantai neturėtų būti skatinami bandyti neteisėtai kirsti sieną sausuma ar jūra, ir kovoti su melagingos informacijos sklaida. ES pripažino padidėjusią migracijos našta ir riziką, su kuria susiduria Turkija savo teritorijoje, taip pat didelės jos pastangas priimant beveik keturis milijonus pabėgėlių, tačiau ji griežtai nepritarė tam, kad Turkija naudotų migracijos spaudimą politiniais tikslais. Nuo to laiko padėtis prie jūrų ir sausumos sienų su Graikija stabilizavosi ir apskritai išliko rami. Tačiau pastebėta, kad pereinama prie kai kurių alternatyvių migracijos maršrutų⁶.

Visą pareiškimą įgyvendinimo laikotarpį problemų kėlė lėtas **gražinimo** tempas. 2020 m. kovo mėn. Turkijos valdžios institucijos sustabdė pagal pareiškimą vykdomą gražinimo procesą, motyvuodamos tokį sprendimą COVID-19 apribojimais. Nepaisant pakartotinių Graikijos valdžios institucijų ir Komisijos prašymų, šis klausimas neišspręstas. Komisija primygtinai reikalavo, kad Turkija visapusiškai laikytųsi įsipareigojimų pagal ES ir Turkijos pareiškimą. 2021 m. sausio 14 d. Graikija pateikė oficialų prašymą dėl 1 450 gražinamų asmenų readmisijos, tačiau Turkija prašymo nepriėmė.

Į ES **perkeliamų asmenų** skaičius ir toliau viršija į Turkiją gražinamų asmenų skaičių. Į Turkiją gražinta tik 2 140 iš jos į Graikijos salas atvykusių neteisėtų migrantų ir prieglobsčio prašytojų, kurių prašymai pripažinti nepriimtinais, o iš Turkijos į ES perkelta 28 300 Sirijos pabėgėlių. Priimti pabėgėlius sutiko 20 valstybių narių. Siekdama išlaikyti pastovų perkėlimo į ES tempą, Komisija teikia finansavimą perkėlimo į ES procese dalyvaujančioms valstybėms narėms, o Europos prieglobsčio paramos biuras teikia procesui operatyvinę paramą ir sudaro palankesnes sąlygas valstybėms narėms dalytis gerąja patirtimi.

ES ir Turkijos pareiškimė numatyta aktyvuoti savanorišką humanitarinio priėmimo sistemą, kai neteisėto sienos kirtimo atvejų neliks arba jų skaičius bent jau bus gerokai ir tvariai sumažintas. 2017 m. gruodžio mėn. valstybės narės patvirtino su Turkija suderintas standartines veiklos procedūras, tačiau valstybės narės dar nenusprendė, ar aktyvuoti sistemą.

Įgyvendindama 2016 m. pareiškimą nuostatas ES sutelkė 6 mlrd. EUR lėšų **pabėgėliams ir priimančiosioms bendruomenėms Turkijoje** remti. Iki 2020 m. pabaigos buvo įsipareigota

---

⁵ Per penkis mėnesius iki pareiškimą įgyvendinimo pakeliui į Graikijos salas kasdien Egėjo jūrą kirsdavo vidutiniškai 3 262 migrantai ir prieglobsčio prašytojai. Tačiau 2019 m. per dieną jūra atvykdavo vidutiniškai 165 asmenys, o 2020 m., be kita ko, dėl COVID-19 apribojimų, tas skaičius sumažėjo iki 25.

⁶ Pavyzdžiui, neteisėtai iš Turkijos į Italiją atvykstančių asmenų skaičius, palyginti su 2019 m., padidėjo daugiau kaip 120 proc. Migracijos spaudimas Kipro Respublikai taip pat labai padidėjo.

skirti visas šios Pabėgėlių Turkijoje rėmimo priemonės veiklos biudžeto lėšas ir dėl jų sudarytos sutartys. 65 proc. tų lėšų jau išmokėta, atsižvelgiant į atitinkamą projektų pažangą. Tai svarbi Europos investicija į stabilumą.

Paramos pagal minėtą priemonę skyrimas glaudžiai koordinuojamas su valstybėmis narėmis, kitais paramos teikėjais ir Turkijos valdžios institucijomis. Ji tebėra itin svarbi pagrindiniams poreikiams, apsaugai, sveikatos priežiūros prieinamumui ir galimybei gauti išsilavinimą, taip pat socialinei bei ekonominei paramai. Daugiau kaip 1,8 mln. pabėgėlių gauna paramą pagal Neatidėliotinos minimalios socialinės apsaugos sistemą (ESSN), o beveik 670 000 pabėgėlių vaikų gali lankyti mokyklą, nes tokia galimybė jiems suteikta panaudojus Sąlyginio pinigų pervedimo švietimui programos (CCTE) lėšas.

ES jau skyrė papildomą 585 mln. EUR sumą, siekdama užtikrinti **tarpinį humanitarinės pagalbos finansavimą** baigus įgyvendinti priemonę. Tai padės tęsti kai kuriuos svarbius apsaugos ir sveikatos srities projektus ir užtikrinti dviejų ES pavyzdinių programų – ESSN ir CCTE – tolesnį įgyvendinimą iki 2022 m. pradžios. Tačiau pabėgėlių padėtis Turkijoje toliau blogėja, o ją dar labiau apsunkina COVID-19 pandemija ir ekonomikos nuosmukis. Todėl artimiausiais metais ES parama bus ir toliau reikalinga, kaip pabrėžiama 2020 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Tarybos išvadose. Šiuo tikslu Komisija netrukus pateiks konkrečių pasiūlymų. Būsimas ES finansavimas taip pat turi būti orientuotas į ilgalaikį tvarumą ir laipsnišką perėjimą prie Turkijos sistemos.

Turkija ne kartą prašė sparčiau įgyvendinti 2016 m. pareiškimą, visų pirma su migracija nesusijusius jo elementus: sparčiai atgaivinti stojimo derybas, spėriai modernizuoti muitų sąjungą ir liberalizuoti vizų režimą. Tačiau ES ir Turkijos pareiškime visiems šiems elementams tebetaikomos žinomos ir sutartos sąlygos, kriterijai ir sprendimų priėmimo procedūros. Kol kas Turkija tų sąlygų neįvykdė.

4. Aukščiausiojo lygio susitikimai ir aukšto lygio dialogai

2015 m. lapkričio mėn. valstybių ar vyriausybių vadovų susitikime su Turkija ES ir Turkija susitarė rengti aukšto lygio politinius ir sektorių dialogus. Taip pat buvo susitarta rengti reguliarius atitinkamo formato aukščiausiojo lygio susitikimus du kartus per metus. Aukštu lygiu buvo surengti sektorių dialogai politiniais, ekonomikos, transporto ir energetikos klausimais.

Atsižvelgdama į tai, kad Turkija, neturėdama leidimo, vykdo grėžimo veiklą rytinėje Viduržemio jūros dalyje, 2019 m. liepos mėn. Taryba nusprendė kol kas neplanuoti aukšto lygio dialogų ir ES ir Turkijos asociacijos tarybos posėdžių. Reaguodama į tai, Turkija nusprendė sustabdyti užsienio politikos geografinius dialogus su ES. Tačiau 2019 m. rugsėjo mėn. įvyko politinių direktorių susitikimas, o Turkija dabar vėl rodo suinteresuotumą atnaujinti su ES diskusijas užsienio politikos klausimais. Toliau buvo palaikomi *ad hoc* ryšiai prezidento ir ministrų lygiu.

Reguliarūs aukšto lygio dialogai yra svarbi planuojamos įgyvendinti konstruktyvios darbotvarkės, dėl kurios 2020 m. spalio mėn. susitarė Europos Vadovų Taryba, dalis, tačiau Turkija turi įrodyti, kad yra pasirengusi skatinti tikrą partnerystę su Sąjunga bei jos valstybėmis narėmis, o iškilusius nesutarimus spręsti palaikant dialogą ir laikantis tarptautinės teisės.

5. Žmonių tarpusavio ryšiai ir Turkijos dalyvavimas ES programose

Dalyvavimas Sąjungos programose ir agentūrose yra svarbus elementas integruojant Turkiją į ES politiką ir priemones, kai tai yra abipusiai naudinga. 2014–2020 m. laikotarpiu Turkija dalyvavo devyniose programose ir dviejose agentūrose, įskaitant programas „Erasmus+“ ir „Horizontas 2020“. Turkija parodė susidomėjimą toliau dalyvauti šiose ir kitose ES programose ir agentūrose pagal 2021–2027 m. daugiametę finansinę programą, be to, neseniai paprašė leisti atnaujinti dalyvavimą programoje „Kūrybiška Europa“.

6. Vizų režimo liberalizavimas

2013 m. gruodžio 16 d. ES ir Turkija pradėjo dialogą dėl vizų režimo liberalizavimo, o kartu pasirašė ES ir Turkijos readmisijos susitarimą. Dialogas dėl vizų režimo liberalizavimo grindžiamas veikslių gairėmis, kuriomis siekiama bevizio režimo su Turkija. Tose gairėse nustatyti 72 kriterijai, kuriuos Turkija turi įvykdyti.

ES ir Turkijos pareiškime numatoma paspartinti veikslių gairių įgyvendinimą siekiant panaikinti vizų reikalavimus Turkijos piliečiams ne vėliau kaip iki 2016 m. birželio mėn. pabaigos, jei, žinoma, Turkija įvykdys visus kriterijus. Tačiau šeši veikslių gairių kriterijai tebėra neįvykdyti⁷, o tuos, kurie laikomi preliminariai įvykdytais, taip pat reikia nuolat stebėti. Komisijos ekspertai kartu su Europos Tarybos ekspertais toliau teikia techninę pagalbą Turkijai, kad ji įvykdytų likusias sąlygas.

7. ES ribojamosios priemonės

2019 m. Turkija ėmėsi intensyviau vykdyti neteisėtą grėžimo veiklą Kiprą supančiuose vandenyse. Nors ES aiškiai ir ne kartą pasmerkė Turkijos tęsiamus neteisėtus veiksmus, jie nebuvo nutraukti. Šiomis aplinkybėmis 2019 m. spalio mėn. Užsienio reikalų taryba nusprendė nustatyti ribojamųjų priemonių sistemą – ji priimta 2019 m. lapkričio 11 d.

Ši sistema suteikia galimybę taikyti sankcijas asmenims ar subjektams, atsakingiems už grėžimo veiklą (Kipro teritorinėje jūroje, jo išskirtinėje ekonominėje zonoje arba kontinentiniame šelfe), kurią vykdyti Kipras nesuteikė leidimo, arba dalyvaujantiems tokioje veikloje. Taikytinos sankcijos yra draudimas keliauti ir turto įšaldymas. Pirmieji sąrašai pagal sankcijų režimą buvo priimti 2020 m. vasario 27 d.⁸

Po Turkijos karinės operacijos šiaurės rytų Sirijoje ES valstybės narės 2019 m. spalio mėn. taip pat įsipareigojo laikytis tvirtų nacionalinių pozicijų dėl savo ginklų eksporto į Turkiją politikos, remdamosi Bendrosios pozicijos 2008/944/BUSP⁹ nuostatomis, tačiau nusprendė netaikyti ginklų embargo. Tokį sprendimą Taryba gali priimti vieningai.

IV. EKONOMIKA IR PREKYBA

---

⁷ Šeši dar neįvykdyti kriterijai yra šie: 1) susitarimo su Europolu dėl operatyvinio bendradarbiavimo sudarymas; 2) asmens duomenų apsaugos teisės aktų suderinimas su ES standartais; 3) korupcijos prevencijos priemonių priėmimas; 4) veiksmingo teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose su visomis ES valstybėmis narėmis užtikrinimas; 5) terorizmo srities teisės aktų ir praktikos persvarstymas pagal Europos standartus; 6) visų ES ir Turkijos readmisijos susitarimo nuostatų, įskaitant susijusias su trečiosios šalies piliečių readmisija, įgyvendinimas.

⁸ Į juos įtraukti „Turkish Petroleum Corporation“ (TPAO) viceprezidentas ir vicedirektorius, nes TPAO planuoja, prižiūri ir vykdo grėžimo veiklą, kuriai neturi leidimo.

⁹ <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2019/10/14/council-conclusions-on-north-east-syria/>

1. ES ir Turkijos prekybos sistema

ES ir Turkijos prekybos santykiai reglamentuojami trimis lengvatinės prekybos susitarimais¹⁰. 1995 m. sukurta ES ir Turkijos muitų sąjunga apima prekybą pramoninėmis prekėmis – taigi didžiąją prekybos srautų dalį. Tačiau muitų sąjunga yra susijusi su daug gilesne integracija nei laisvosios prekybos susitarimas. Dalyvaudama muitų sąjungoje Turkija įsipareigoja laikytis ES bendrojo muitų tarifo ir importo iš trečiųjų šalių taisyklių, suderinti vidaus teisės aktus su ES *acquis* dėl prekių ir prisitaikyti prie ES prekybos politikos, konkurencijos politikos ir intelektinės nuosavybės teisių taisyklių.

Be muitų sąjungos, 1998 m. Asociacijos taryba susitarė dėl laisvosios prekybos susitarimo dėl žemės ūkio produktų. 1996 m. Europos anglių ir plieno bendrija (EAPB) ir Turkija sudarė atskirą laisvosios prekybos susitarimą dėl anglių, geležies ir plieno produktų.

Dvišalės prekybos prekėmis vertė 2020 m. buvo beveik 132,5 mlrd. EUR. Apie 41 proc. visų Turkijos eksportuojamų prekių yra skirta ES rinkai, o importas iš ES sudaro beveik trečdalį viso Turkijos importo. ES taip pat yra pats didžiausias tiesioginių užsienio investicijų šaltinis Turkijoje – 2018 m. jų vertė buvo 58,5 mlrd. EUR.

Nepaisant pradinės teigiamos tendencijos, kai Turkija stengėsi labiau suderinti savo teisės aktus su muitų sąjungos taisyklėmis, pastaraisiais metais ji vis kryptingiau nesilaikė šių taisyklių. Pagrindinė problema – papildomi muitai, taikomi importui iš trečiųjų šalių (net jei prekės importuojamos iš ES). Taip pat yra daug kitų patekimo į rinką problemų, kurios kelia vis didesnį susirūpinimą atskiroms ES įmonėms, pramonės asociacijoms ir valstybėms narėms, pavyzdžiui, priežiūros priemonės, reikalavimas atskleisti neskelbtinus duomenis, ES traktorių gamintojų diskriminavimas ir pertekliniai bandymai ir sertifikavimas. Be to, Turkija sudarė prekybos susitarimus, kurie neatitinka ES prekybos susitarimų, nors sutikdama dalyvauti muitų sąjungoje ji įsipareigojo užtikrinti tokią atitiktį.

2. Muitų sąjungos modernizavimas

2016 m. gruodžio mėn. Komisija pateikė Tarybai derybinių nurodymų dėl naujo susitarimo dėl muitų sąjungos modernizavimo ir dvišalių lengvatinės prekybos santykių su Turkija išplėtimo projektą. Jame numatomas didesnis abipusis prekybos žemės ūkio ir paslaugų sektoriuose liberalizavimas, viešųjų pirkimų rinkos atvėrimas ir didesni įsipareigojimai konkurencijos, intelektinės nuosavybės teisių ir darnaus vystymosi srityse. Pasiūlyme taip pat nagrinėjamos rimtos esamos sistemos veikimo problemos. Komisijos parengtame poveikio vertinime padaryta išvada, kad modernizavimas turėtų didelį teigiamą poveikį Turkijai ir akivaizdžiai duotų ekonominės naudos ES.

Tačiau 2017 m. šio Komisijos pasiūlymo svarstymas Taryboje buvo nutrauktas, atsižvelgiant į blogėjančius ES ir Turkijos santykius. 2018 m. birželio 26 d. Taryba priėmė oficialią išvadą, o 2019 m. birželio 18 d. pakartojo, kad „*nenumatyta vykdyti jokie tolesnio darbo siekiant ES ir Turkijos muitų sąjungos modernizavimo*“.

3. Ekonominis bendradarbiavimas: ekonominių reformų programa, dialogas, tarptautinių finansų įstaigų ir (arba) plėtros finansų įstaigų parama

---

¹⁰ Išsami informacija pateikiama 2020 m. Komisijos tarnybų dariniame dokumente „Šalių ataskaitos ir informacijos suvestinės dėl ES laisvosios prekybos susitarimų įgyvendinimo“, paskelbtame tinklalapyje https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/november/tradoc_159048.pdf.

Nuo 2015 m. visos šalys kandidatės ir potencialios šalys kandidatės, įskaitant Turkiją, Komisijai teikė metines ekonominių reformų programas (ERP) – tai dalis jų pastangų stiprinti savo ekonomikos valdymą ir pasirengti galimam dalyvavimui ES ekonomikos koordinavimo mechanizme. Šiose programose pateikiamos vidutinio laikotarpio makroekonominės projekcijos, ateinančių trejų metų biudžeto planai ir struktūrinių reformų planai. Remiantis ERP ir Komisijos vertinimu, per metinį ES ir Vakarų Balkanų bei Turkijos ministrų lygmens ekonominį ir finansinį dialogą kiekvienai šaliai pateikiamos tikslinės ekonominės politikos gairės ir apžvelgiamas jų įgyvendinimas.

Be to, 2015 m. ES ir Turkija užmezgė **aukšto lygio dialogą ekonomikos klausimais** ir 2016 m. surengė pirmąjį susitikimą, kad sustiprintų dvišalius ekonominius santykius. Atsižvelgdama į Turkijos vykdomą grėžimo veiklą rytinėje Viduržemio jūros dalyje, 2019 m. liepos mėn. Taryba nusprendė sustabdyti ir šį dialogą.

Europos investicijų banko grupė¹¹ ir Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas (ERPB) šiuo metu savo operacijas Turkijoje vykdo privačiajame sektoriuje¹².

4. Kiti pagrindiniai prioritetiniai sektoriai

ES ir Turkijos santykiuose **energetikos** sektorius yra geostrateginės svarbos. Pasikeitimas nuomonėmis tokiais klausimais kaip branduolinė sauga ar atsinaujinantieji energijos ištekliai vyksta Asociacijos susitarime numatytų sektorių susitikimuose. 2015 m. kovo mėn. buvo sukurta aukšto lygio dialogo energetikos klausimais sistema, tačiau surengti tik du susitikimai, iš esmės dėl to, kad Turkija atsisakė susitikti ministrų lygmeniu. Šis dialogas buvo sustabdytas dėl Turkijos veiksmų rytinėje Viduržemio jūros dalyje – neturint leidimo vykdomos grėžimo veiklos. 2018 m. sustabdytas Turkijos perdavimo sistemos operatoriaus (TEIAS) stebėtojo statusas Europos elektros energijos perdavimo sistemos operatorių tinkle. Susirūpinimą kėlė tai, kad TEIAS nepakankamai bendradarbiavo su Kipro turkų bendruomene susijusiuose elektros energijos projektuose, ir tai galėjo daryti poveikį visos salos elektros tinklui. 2019 m. Turkija pateikė patikslintą nacionalinę testavimo nepalankiausiomis sąlygomis ataskaitą dėl Akuju atominės elektrinės projekto, o techniniai ekspertai pasikeitė nuomonėmis dėl Europos branduolinės saugos ir atliekų tvarkymo aukšto lygio grupės (ENSREG), kurioje Turkija turi stebėtojo statusą, tarpusavio vertinimo organizavimo. **ES finansinė parama** buvo plačiai naudojama įvairiems energetikos projektams finansuoti, vis labiau pereinant prie atsinaujinančiųjų energijos išteklių ir energijos vartojimo efektyvumo projektų finansavimo.

Turkijos ir ES santykiai **transporto srityje** tebėra sudėtingi, nors yra bendras interesas kelių eismo saugumo, tvaraus judumo mieste ar ekologiškos jūrų laivybos srityse. Pagal 2019 m. liepos mėn. Tarybos išvadas sustabdytos derybos dėl ES ir Turkijos **išsamaus oro susisiekimo susitarimo**, o Komisijos įgaliojimai baigėsi 2020 m. birželio mėn. Turkija neseniai pareiškė esanti suinteresuota atnaujinti derybas. Tačiau Turkija nepripažįsta ES

---

¹¹ Įskaitant Europos investicijų fondą. 2019 m. liepos mėn. išvadose Taryba paragino Europos investicijų banką peržiūrėti skolinimo veiklą Turkijoje, visų pirma valstybės užtikrinto skolinimo atžvilgiu.

¹² 2019 m. pabaigoje Europos investicijų banko (EIB) bendra su išmokomis Turkijai susijusi pozicija buvo 12,3 mlrd. EUR. Nuo 2016 m. EIB Turkijai skolino daug mažiau, o 2019 m. priėmus ES ribojamąsias priemones, 2020 m. nepasirašyta jokių Turkijai skirtų paskolų. 2020 m. ERPB toliau rėmė operacijas Turkijos privačiame sektoriuje ir pagal siauros atrankos kriterijus papildomai teikė paskolas viešajam sektoriui, kad būtų galima finansuoti ypatingos svarbos įrangos, reikalingos Turkijos valstybinėms ligoninėms kovojant su COVID-19 pandemija, pirkimą. Bendra ERPB investicijų Turkijoje suma 2020 m. buvo 1,8 mlrd. EUR.

vežėjo teisės vykdyti skrydžius į Turkiją iš ES valstybės narės, kuri yra kita nei licenciją jam išdavusi ES valstybė narė.

Kita problema, trukdanti ES ir Turkijai bendradarbiauti, yra pagrindinio **TEN-T tinklo** išplėtimas įtraukiant Turkiją. Užbaigti TEN-T plėtrą trukdo tai, kad Turkija nesilaiko Ankaros protokolo dėl patekimo į uostus ir oro uostus. Plėtrą taip pat svarbu užbaigti siekiant įgyvendinti Halkalio–Kapikulės geležinkelio linijos projektą.

Kalbant apie **bendradarbiavimą civilinėse ir komercinėse bylose**, ES paragino Turkiją prisijungti prie atitinkamų tarptautinių konvencijų civilinės teisenos srityje. Turkija jau yra Hagos konvencijų šeimos teisės ir tarpvalstybinio bylinėjimosi srityje susitariančioji šalis. Turkija turėtų imtis veiksmingų priemonių, siekdama užtikrinti, kad bylų nagrinėjimas pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų būtų kuo mažiau vilkinamas, ir skatinti tokiais atvejais naudotis tarptautiniu tarpininkavimu.

Bendradarbiavimo baudžiamosios teisenos srityje Turkija 2019 m. paskyrė šešis kontaktinius punktus, kad palengvintų keitimąsi skelbtina informacija su Eurojustu. 2020 m. Turkija dalyvavo 20-yje Eurojusto operatyvinių bylų. Be to, Eurojustas įtraukė Turkiją į Eurojusto ketverių metų bendradarbiavimo strategiją (2020–2024 m.). Sprendimo, kuriuo Komisija įgaliojama vesti derybas dėl Eurojusto ir Turkijos bendradarbiavimo baudžiamosios teisenos srityje susitarimo, Taryba dar nepriėmė.

2021 m. vasario 22 d. Taryba priėmė išvadą¹³ dėl patikslinto **mokesčių tikslais nebendradarbiaujančių jurisdikciją turinčių subjektų ES sąrašo**. Turkijos buvo paprašyta išspręsti visus neišspręstus klausimus, susijusius su veiksmingu keitimusi informacija su visomis valstybėmis narėmis, kaip nurodyta Tarybos išvadose. Tikimasi, kad Turkija iki 2021 m. gegužės 31 d. aukštu politiniu lygmeniu įsipareigos iki birželio 30 d. veiksmingai aktyvuoti automatinio keitimosi informacija santykius su visomis valstybėmis narėmis.

Civilinės saugos srityje Turkija nuo 2016 m. dalyvauja Sąjungos civilinės saugos mechanizme (SCSM). Turkija aktyviai dalyvauja PNPP regioninėse civilinės saugos programose ir jai bus naudinga kita regioninė PNPP potvynių prevencijos ir miškų gaisrų rizikos valdymo programa, kuri oficialiai pradėta 2020 m. lapkričio 15 d.

V. IŠVADOS

Nuo praėjusių metų gruodžio mėn. Turkija laikosi ramesnio ir konstruktyvesnio požiūrio įvairiais klausimais, be kita ko, dvišaliuose santykiuose su keliomis ES valstybėmis narėmis. Tai teigiami ir sveikintini žingsniai. COVID-19 pandemija dar labiau išryškino abipusę bendradarbiavimo santykių naudą. Tačiau šis deeskalavimo procesas tebėra trapus. Mums reikia daugiau laiko įvertinti, ar jis yra tvarus ir patikimas ir ar duoda ilgalaikių rezultatų, be kita ko, atsižvelgiant į blogėjančią vidaus padėtį Turkijoje.

Siekdami sustiprinti dabartinį impulsą ir skatinti glaudesnius ES ir Turkijos ryšius įvairiose srityse, manome, kad Sąjunga turėtų pasiūlyti keletą galimų bendradarbiavimo sričių ir kartu laikytis pažangaus, proporcingo ir grįžtamojo požiūrio. Tai būtų mūsų bendro intereso sritys,

---

¹³ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6329-2021-INIT/lt/pdf>

o bendradarbiavimo būtų galima siekti laipsniškai, žinoma, su sąlyga, kad artimiausiais mėnesiais Turkijos konstruktyvios pastangos bus tęsiamos ir stiprinamos.

Galimos priemonės:

1. veiksmingesnis ir abipusiai naudingas priemonių pagrindinėse 2016 m. ES ir Turkijos pareiškimėse nurodytose srityse, visų pirma **migracijos valdymo** priemonių, įgyvendinimas. Tai visų pirma reikštų, kad Turkija nedelsdama atnaujins **gražinimo** iš Graikijos salų procesą, pradėdant nuo 1 450 gražinamų asmenų, kurių teisinių skundų galimybės yra išnaudotos.
2. Savo ruožtu ES valstybės narės, remdamosi iki šiol padaryta pažanga, turėtų paspartinti **perkėlimą** iš Turkijos į Sąjungą. Pirmiausia turėtų būti perkeliamos pažeidžiamiausios Sirijos pabėgėlių Turkijoje grupės.
3. Dar vienas abiem pusėms naudingas dalykas, ypač dabartinėmis sunkiomis ekonominėmis sąlygomis, yra mūsų ir taip nemenkų **ekonominių ryšių** stiprinimas. Svarbiausia būtų modernizuoti ir išplėsti dabartinės ES ir Turkijos **mažųjų ir vidurinių įmonių sąjungos** taikymo sritį, kaip jau siūlė Komisija. Be to, taip būtų nubrėžtos ekonominių reformų Turkijoje gairės. ES valstybės narės turėtų susitarti dėl derybinių nurodymų ir įgalinti Komisiją pradėti derybas dėl šio modernizavimo, su sąlyga, kad Turkija imsis konkrečių veiksmų dabartiniams prekybos trukdžiams pašalinti.
4. Išlaikyti komunikacijos kanalus atvirus naudinga, ypač siekiant paremti Turkijos įsipareigojimus vykdyti ekonomines ir sektorines reformas. Todėl būtų galima atnaujinti anksčiau sustabdytus **aukšto lygio dialogus** ekonomikos, energetikos, transporto, politinių pokyčių, užsienio ir saugumo politikos klausimais ir inicijuoti dialogus kitais naujais, pvz., žaliojo kurso ir klimato politikos, vidaus saugumo, skirtingų tikėjimų bendruomenių santykių ir kultūros, klausimais.
5. Dar viena pasitikėjimo stiprinimo priemonė yra **žmonių tarpusavio ryšių** stiprinimas. Komisija ketina toliau lengvinti sąlygas Turkijai dalyvauti naujos kartos ES programose, pvz., „Erasmus+“, „Europos horizontas“ ir kt., pagal naująją daugiametę finansinę programą. Komisija pasirengusi ir toliau konsultuoti Turkiją dėl konkrečių likusių kriterijų, nustatytų vizų režimo liberalizavimo veiksmų gairėse, aspektų.

Tačiau jei Turkija toliau nedarytų pažangos ir konstruktyviai neplėtotų tikros partnerystės su ES, o vėl pažeisdama tarptautinę teisę atnaujintų vienašalius veiksmus ar provokacijas, kuriais siekiama pakenkti ES ir jos valstybių narių interesams, visų pirma rytinėje Viduržemio jūros regiono dalyje, turėtų būti aiškiai nurodyta, kad tai turės **politinių ir ekonominių pasekmių**, kaip nurodyta pranešime. Tolesnės ES priemonės turėtų būti sutelktos, proporcingos ir grįžtamosios, kad būtų galima kuo geriau prisitaikyti prie padėties ir grėsmės arba iššūkio masto, skatinti grįžti prie bendradarbiavimo ir išvengti neigiamos eskalacijos dinamikos.

Turėtume ne tik stabdyti pirmiau išdėstyto konstruktyvaus bendradarbiavimo pasiūlymo elementų įgyvendinimą, bet ir numatyti pažangias, kintamas, tačiau grįžtamasias **ribojamąsias priemones**, remdamiesi jau esamomis priemonėmis. Palaipsniui būtų galima:

1. priimti **papildomų sąrašų**, dėl kurių jau susitarta gruodžio mėn. Europos Vadovų Taryboje;

2. **sugriežtinti** ribojamąsias priemones pagal galiojančias sankcijų sistemas ir apsvarstyti galimybę įtraukti juridinius subjektus;
3. nustatyti papildomų **ES ir Turkijos ekonominio bendradarbiavimo** apribojimų, įskaitant Europos investicijų banko ir kitų finansų įstaigų operacijų apribojimus;
4. nustatyti **kitiems** Turkijos ekonomikai svarbiems **sektoriams skirtų** priemonių, pavyzdžiui, drausti teikti turizmo paslaugas, valstybėms narėms nerekomenduoti keliauti į šalį ir t. t.;
5. nustatyti papildomų ES priemonių **energetikos ir susijusiuose sektoriuose**, pavyzdžiui, tam tikrų prekių ir technologijų importo ir (arba) eksporto draudimą.

Galiausiai, atsižvelgdama į 2020 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Tarybos išvadas, Komisija taip pat greitai parengs nuostatas dėl tolesnio **pabėgėlių ir priimančiųjų bendruomenių finansavimo** Turkijoje. Atsižvelgiant į didelius poreikius vietoje ir didelę Turkijai tenkančią naštą šioje srityje, tai yra Europos investicija į stabilumą ir solidarumą. Esame tikrai suinteresuoti remtis sėkminga pastarųjų metų patirtimi.